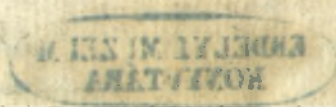

NEMZETI TÁRSALKODÓ

1839

I. FÉLÉV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

HETENKÉNT KIADTA

AZ ERDELYI HÍRADÓ'

SZERKESZTŐSÉGE.

III 5

KOLOZSVÁRTT

NYOMATOTT AZ ERDELYI HÍRADÓ-INTÉZET' BETŰIVEL.

1938

1938

ERDELYI MUSEUM
KÖNYVTÁRA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1938

1938

1938

1938

1938

1938

Angol' közelebbi ohajtása	- 125.
Angol- magyar intézet, a' gyapju' 's egyéb természetmény' mennél könnyebb 's nyereségesb eladásának megalapítására	157 - 159.
Aprilis' első napja, eredeti elbeszélés	97 - 102.
Bethlen Miklós és Kún Ilona, igaz történet:	
Bethlen' tanulása 's első útazása. — Jászberényi Pál Londonban. — Zrinyi' Újvára. — Szent gothárdi ütközet. — Bethlen' második útazása, — Gróf Zrinyi Miklós Csáktornyan	1 - 6.
Bethlen' második útazása' folytatása. — Krétai háboru. — Ostrosith Borbára 's Erzsébeth. — Bethlen' harmadik útazása. — Zabolai vacsora. — Kún Ilona.	9 - 15.
Bethlen Miklós' és Kún Ilona' leveleik. — Bethlen Zsófia 's a' székely udvarhelyi ev. reformatum collegium' — Glogóvicsai várom és a' bethlen szent miklósi kastély. — Junius' 11-ike 1668-ban. — Kerti házak.	17 - 24.
Brassói nyilatkozat az 1837-röli reminiscentiákra nézve	116 - 117.
Daguerotype	78 - 80, 86 - 88, 160.
Egyveleg	96.
Ellopott koszoru	56 - 64.
Erdély' ismertetése földtani tekintetben	177 - 181.
Erdélyi könyvsajtók' munkálatai' ismertetése:	
I. 'Az erdélyi diaeták' és országos végzések' foglalatja időszakok és tárgyak szerint 1691 - 1791. Kiadta 1837-beu G. L. Harmadik kötet. Kolozsvárt a' kir. lyceum' betűivel	57 - 61, 65 - 68.
II. Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen und der einzelnen ständischen Nationen dieses Landes. Ein Versuch von J. B. v. S. Heßmannstadt, 1838. Gedruckt bei Georg. v. Closius	159 - 143.
Familiai intó felirat	104.
Felfedezés	25 - 28, 33 - 36.
Francia (dr.) paraguayi dictator	28 - 32, 36 - 39.
Füzérke, kölcsönzött 's néhány eredeti észvirágokból	136, 152, 176.
Kaukász, Georgia és a' cserkeszek	145 - 149, 153 - 160, 165 - 168, 174 - 176.
Két megcsalattott	24.
Kinvallatás' eltöröltetése Glasgowban	190 - 192.
Köz katona és kapitánya	69 - 71.
Kún László', eredeti, historiai novella	161 - 165, 170 - 173, 181 - 184.
Legújabb és fontosabb biztosító társaság, novella	143, 144, 149 - 152.
Mahmud és Mehemed Ali	198 - 200, 203 - 208.
Mária Csiganeka, orosz novella	117 - 120, 125 - 128.
Még egy tutajokat illető javaslat	103, 104. — 109, 110.
Meggyújtható levegő	72.
Meglátogatom az atyáknak vétkeket a' fiakban, eredeti elbeszélés	187 - 190, 195 - 198, 201 - 203.
Miczbán Simon' hét fiai	49 - 53.

Némelly (historiai) megjegyzések	53-55.
Nem kedvező házasság, elbeszélés	6-8, 13-16.
Nem mindég jó titkot tartani, eredeti elbeszélés	41-46.
Ole Bull	111, 112.
Orleani Mária, württembergi hercegné' végnapjai	46-48.
Reminiscentiák 1857-ről:	
Sárkányhegy. — A' Barcza. — Feketehalom. — Lovagvárak. — Vidombák. — Brassó. — Vendégfogadó a' Zöldfánál. — Brassó város' fekvése. — Külvárosok. — A' helyáros. — Néesség. — Vallások. — Nyelv. — Köz' épületek. — Templomok. — Iskolák. — Honter János. — Nevelési rendszer. — Könyvnyomó műhelyek	75-78, 81-86.
Brassó' kereskedése. — Műipar. — Gyapottfonás. — Duna- és Olthajózás. — Rótenbaecher Keresztély. — Schneller erőművész. — Tisztaság. — Vízartók. — Sétatér. — Párhuzam Szeben és Brassó közt. — Czenktető.	89-96.
Brassói villák. — Földvár. — Weisz Mihály' hős' halála. — Hidvég. — A' gazdag papság iskola nélkül. — Előpataka' völgye. — A' savanyú vizek. — Szép szó a' honi orvosokhoz. — A' savanyú vizek' vegytani felboncsolása. — Szállások, szolgálat, sétatér vendéglő. — A' börse (?). — Bojárok. — Társaság. — Az örökös vendég.	105-109, 113-115.
Jó ez ingyen. — A' fekete erdő. — Szemerján két nevezetesség. — Sepsi Szent György. — A' casino. — Czéhok. — Furcsa címér a' fekete táblán. — A' derek egyházi szolgálata. — A' nemzeti 'Társalkodó' siralma. — Iskolaház növendékek nélkül	121-125, 134-136.
Statisticali adatok az ev. reformatusok' főbb tanító intézeteik' 1858-bani állásáról	169.
Statisticali adatok Erdélyről	185, 186.
Statisticali adatok Erdély' királyi s mező városainak és néhány falvainak múlt évi vagyonságáról, jövedelmeiről és költségeiről	195, 194.
Számviszonyok	55, 56, 61, 62.
Szebenszék' népességi viszonyai 1857 végével	71, 72.
Jegy	40.
Jelentés (szerkesztőségi)	160.
Juhok' meleg vizzeli mosása	129-134.
Vas bányászat' jövedelmezése Thoroczkón 1858-ban	125.

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félv.

Kolozsvár, Januarius 3kán.

I. szám.

TARTALOM: Bethlen Miklós és Kún Ilona, (Nagy ajtai Kovács István) 1 l. Nem kedvező házasság, (G) 6 k.

BETHLEN MIKLÓS ÉS KÚN ILONA.

Igaz történet.

BETHLEN TANULÁSA 'S ELSŐ UTAZÁSA. — JÁSZ-
BERÉNYI PÁL LONDONBAN. — ZRINYI ÚJVÁRA. — SZENT
GÓTHÁRDI ÜTKÖZET. — BETHLEN MÁSODIK UTAZÁSA.
— GRÓF ZRINYI MIKLÓS CSÁKTORNYÁN.

1664-ben érkezék honába vissza külföldön-
tett utazásból Bethlen Miklós; élte 22 évekből
áll; 's még is úgy tűnik fel mint Erdély egyik
legbecsültebb ifja. Bethlen családnak vala sarja-
déka, melly a' hazában legrégiebbek, legcsillo-
góbbak közé tartozott; Bethlen Jánosnak — Vá-
radi Borbárától — fia, kit az ország úgy tisz-
tele mint már harmadik fejdelem alatti cancel-
lariust. A' hízegő világ ezek előtt hajlong ugyan
csak azért is, mert századok óta ragyogó csa-
ládból származtak, fő hivatalra magasztalt atyák-
tól születtek; de Bethlen Miklós nem csupán régi
családi fénynek, atyai magas tisztségnek köszön-
heté becsültetését; ön tulajdoni is érdemesítet-
ték arra.

Rendkívül fogékony, düstermékeny lélek-
erőkkel áldatott volt meg, 's tanulása' korsza-
kasza pontban azon évsorból állott, mellyben
Keresztúri Pál, I. és II. Rákóczi György feje-
delmek' udvari papja, 's Apáczai Cseré János,
a' „Magyar Encyclopaedia” írója — kortarsaik

közt mind ketten leghiresb honi tanítók — még
éltek. Ezek közül az első Fejérvárat, hol a' fej-
delmi 's más főúri gyermekeket maga tanítani,
vagy mások által jelenlétében taníttatni papkorá-
ban sem szünt meg, a' második Kolozsvárat az
ev. ref. collegiumban Bethlent olly sikerrel ok-
tatták, miért néki már gyermek éveiben „kis
bölcs” nevet adtak; 's egyszer midőn Fejérvá-
rat számban és fényben nagy gyülekezet előtt,
mellynek diszét II. Rákóczi György személyes
megjelentével emelé, tanuló társaival nyilvános
vitakozást folytatott: bámulásra ragadtatott hall-
gatóji minden felől csattogó tapsokkal üdvezlet-
ték őtet, 's a' meglepetett fejdelem e' vallomás-
sal, ha tudományát tőle fia' számára megvehet-
né, 10,000 forint értékű birtokot váltságdíjjal ö-
römmel adna néki.

Illy csábító magasztalások ifjut könnyen olly
hiedelemre szédíthetnének el, hogy oskolai felü-
letes, töredékes ismerete, mély alapú 's széles
terjedelmű bölcsesség. Bethlen jobban ismerte ta-
nulmányai' parányiságát, mintsem magát bölcs-
nek tartotta volna, habár mások által annak ne-
veztetett is.

Az a' siralmas politicalai zavargás, mellynek
örvényébe Erdélyt II. Rákóczi György' fenhé-
jázása döntötte, 's melly őtet hol felmagasz-
taltá, hol lealázta, mignem a' gyalui ütközet-
ben — hősi viaskodása' daczára — halálhozó se-
bekkel borította el, nem sokára Nagy Váradon
koporsóba zárandó; Rhédei Ferencznek csak ké-

tes fejedelemiséget engedett, 's attól is kevés hónap' multával megfosztotta; Barcsai Ákost ingadozó fejdelmi székből — magános életbe — szállította, 's helyébe a' tatár fogságban szenvedett Kemény Jánost helyezte: ezen uralkodók' szerencsétlen alattvalóit is iszonyuan sujtotta, fogyasztotta, 's azokkal, kik közülök rabságra nem hurczoltattak, vagy itthon fel nem koncizoltattak, fő résziben eldulva, leégve volt hazájok' omladékai között és hamvában, békes foglalatosságait gyakran félbeszakasztatta; félbe Bethlen Miklóssal is oskolai tanulását; mi miatt lelkét újabb meg újabb ismeretekkel nem gazdagíthatván itthon annyira, mennyire ohajtotta, hiányzó tudománya' bővítése végett külső országokba mondhatatlanul vágott.

1661-ben szép vágyának engedett édes atyja, 's ő ez év' majusában Beszterczéről, hol akkor országos gyűlés tartatott, Kemény fejdelm' úti 's ajánló leveleivel kiindulván: Szathmár, Tokaj, Kassa, Eperjes, Lőcse, Galgóc, Pozsony, Bécs, Linz, Regensburg, Nürnberg és Frankfurton áthaladva, júliusban Heidelbergába ment. Innen 1662-ben a' Neckar' és Rajna' folyóin Utrechtbe hajózott 's 1663-ban Leydába költözött. A' három utósó városban virágzott egyetemekben folyvást páratlan szorgalommal tanult; tárgyait tanulásnak divatozó korszellem, alkotmányos leendő kötelességei' érzete, 's tenendő útazásainak lelkében lebegő iránya szabván mindenhol elébe. Biblia' olvasásában, vallásos hitbéli tárgyak' fejtegetésiben gyönyörködött száza, 's az általa tanult tudományok' sorából sehol sem maradt ki a' hittudomány; polgári alkotmányánál fogva nem csak theoraiilag — törvénykönyvek' lapjain —, hanem gyakorlatilag — csaták' mezejére készülve 's kiszállva — is katoná volt 17-ik században az erdélyi nemes, 's ő a' hadi építészetben, vivásban és több e' félékben magát gyakorlani szoros kötelességének ismerte; utazni szándékozott Német-, Francia-,

Angolországokban, 's a' német, francia, angol nyelvek' tanulására is szorgalmat fordított.

Ezek mind az 1663-ik esztendő' novemberéig történtek; azután idejét utazásra szánta. Leghőbb ohajtása Angolországba vonszotta; de az északi tengeren téli hónapban oda hajózást veszélyesnek hitte; ezen kívül Belgiomot is látásra méltónak tartotta. Elbuesuzván tehát testvér öcscsétől, Bethlen Páltól, ki a' leydai egyetembe minap érkezett vala fel, Hága felé vette utját, 's néhány tengerparti, és más hollandi meg belga városokat: Rotterdam, Dordrecht, Zierikzee, Middelburg, Brügge, Ostende, Nieuwpoort és Dünkirchent megtekintvén, Calaisig jött; onnan a' Franciaországot Angliától elválasztó tengerszoroson által Doverbe, 's aztán Londonba sietett. Itt legelőbb' is leírhatatlan öröm érte; éppen azon vendéglőben szállván le, mellyben Jászberényi Pál, egykor altanítója Keresztúri Pál felügyelése alatt, történetesen jelen volt.

Jászberényi Gyula Fejérvárról, az erdélyi fejdelmek' lakvarából Londonba, Angolország' fővárosába vitte Keresztúri' híres oktatási rendszerét; ott gyakorlatba hozta azt, 's királyi helybenhagyással nyilvános oskolát állítván fel: az angol főurak' gyermekeit olly bámulatos előhadással tanította, melly — mint minden kitünő 's másokat homályba borító jelesség — nékie sok irigyet, de nagy tekintet és jövedelmet is szerzett. Kilencz évek alatt történt ez, és azok' folytatásban, idegenbe szakadva, nem látta Bethlent, kit mindig erősen szeretett; 's most midőn öt gyönyörűen felvirúlva maga előtt szemlélé: érzése hatalmason megindúla, 's annak meleg árjától ragadtatván, egykori kedves tanítványát mint önszülotét, öntestvérét forrón ölelgeté, forrón csokolgatá; 's majd eltűnt ugyan a' véletlen találkozás' varázs pillantatja, de érzése' melegsége iránta nem; jó lelkéből tanácsival, bő tapasztalásiból utasításival, tele erszé-

nyéből pénzével segíteni őtet mindenkor készen állott *).

Bethlen hajdoni tanítója' szivességét használni legkevésbé sem kételkedvén, angol földön tovább tartózkodott mint előre elintézte. Ki kirándult Londonból. Mint tudományos intézetek' kedvelője; tudós férfiak' tisztelője meglátogatta Oxfordot, hol az egyetem' professorai által rendre vendégeltetett; megnézte a' királyi mulató kastélyáról és parkjáról világszerte híres Vindsort is. Ismerkedett, társalkodott fő rangu urakkal; tisztelkedett hercegeknél; udvarolt II. Károly királynál, a' hóhérbárd által fejét vesztette I. Károly' fiánál, ki tőle tanulása' helyeiről kérdezősködött és Erdélyről, melly britt uralkodók és cabinet-előtt ismeretesb volt a' 17-ik században mint e' jelenben.

1664-ben elhagyta Londont és által jött Párizsba. Franciaország' fővárosát szebbnek, kellemesebbnek lelte mint Nagybritanniáét; párizsbani mulatása még is rövidebb ideig tartott mint a' londonbani. Ezt részint XIV. Lajos okozta. Franciaország' ezen óriási vágyu királya, ki félszázadot túl haladó időszakon keresztül gyakorolt eldöntő súlyu befolyást az európai ügyekben, hatással akart lenni Erdélyre is. Itt a' Rákóczi támasztotta zavargás Bethlen' elutazta után még sokáig dühöngött 's újabb véráldozatokat hullatott, újabb változásokat tett. A' magános életbe visszavonult Barsai Ákos bilincsekbe vevetvén, bérért gyilkolók által összevagdaltatott, 's tetemei pompaművű kriptá helyett egy falusi pellengér melletti verembe temették, és oda sem az ország' gyászosan tisztelkedő rendei, vagy könnyező rokonai, barátai, hanem sorsa' mos-

*) Néhány esztendő múlva meghalt Londonban; hír szerént irigyei vesztették el méreg által. „Bezzeg ez“ — írja Bethlen Miklós kéziratbeli önéletrajzában — „ha isten éltette, és ha az enyedi collegiumba az atyám és én munkám által lejöhett volna: feltámasztja vala Keresztúri Pált és Apáczai Jánost.“

tohaságán irgalomra lágyult parasztok által; Kemény János a' nagy szállósi harcban lováról lebukván öszvetiportatott, 's meg nem ismert teste a' több elestekéivel egy sírhalomba hányatott; és most ismét egy tatár rabságot szenvedett férfi — Apafi Mihály — ült Erdély' fejedelmi székhén. Ehhez tehát XIV. Lajos politicai nézetből levelet küldött Bethlentől; Turenne marsal adta által 's ezen megjegyzéssel: „azzal sietni kelle-ne, mert az Erdélynek és a' fejedelemnek nagy jóvára való.“

Mi szép a' hazának, fejedelemnek áldástermő szolgálatot tenni! Szebbet a' legszentebb érzelmű hazafi, a' legtisztább hűségü alattvaló is valljon mit kívánhat? De milliók halltak el immár, pedig elaggott korra jútva, 's milliók halandanak el még, kiknek illy halhatatlanító szerencse soha nem mosolygott, és im' Bethlennek már virágkorában, és önként látszék ajánlkozni. Nem is ok nélkül. Örömtől feldagadó kebel-lel hallgatta ő a' marsal' figyelmeztetésit, 's „mint-ha az egész világ' megmaradása abban a' levélben állott volna,“ úgy sietett vele el honába.

Április' 24-ik napján indult ki Párizsból Belgium és Hollandia felé, utját Cambray, Valenciennes, Mons, Brüssel, Antverpia, Dordrecht városokon keresztül Leydába intézvén; az utósóban alig töltött Pál öcscsével három napot 's viszont északirányt tartva útazott. A' vonalt, mellyet itt követett, Amsterdam, Franeker, Leewarden, Gröningen, Oldenburg, Brema és Hamburg tükrözik előnkbe. Hamburg, úgy látszik, legészakibb pont, mellyet Németországban érintett; onnan délszakra fordult. Meglátogatta Berlint, Frankfurtot az Odera mellett, Boroszlót; idebb Késmárkot, Husztot; júliusban Fejérvárratt átnyujtotta Apafinak XIV. Lajos' levelét.

Műveltséggel érkezék hazájába; kitünő lelki műveltséggel, millyennel Apafinak egész országában 1664-ben egyetlen egy 22 éves ifju sem bírt; és külseje kitünőségben szinte mérközék

belsejével. Közép magasságu testalkatában a' hoszszudad fő, barnapiros arczak, fekete bájlon égő szemek, sasorr; sötét gesztenyeszín bajusz; szemöldökek, és hasonló színnel vállra omló hajak; karcsu derék, vastag még is könnyen hajlásu, gömbölyü lábak olly kellemes időmban voltak öszveszerkesztetve, hogy nem egy dának lön botránkoztatására. 'S ki ne hinné már most, hogy „Bethlen Miklós nem csupán régi családi fénynek, atyai magas tisztségnek köszönhető becsültetését;” s ki ne azt, hogy „ön tulajdoni is érdemesítették arra?”

Nem ügyekszem itt rajzolni, miként gyönyörködött benne atyja; ezt ti édes atyák, kik elég szerencsések és boldogok vagytok; fiaitokba helyezett nagy sőt tulzó reményiteket is teljesülve látni, képzeljétek! Én csak annyit említek: Bethlen János mindenkép' elégült volt Miklósával; azonban aggódhatta az, hogy fia a' szép nem' némelly szépeinek igen tetszett, 's ezért édes atyailag ohajtá: vajha házasodnék! Szeretett is Bethlen Miklós, és lángolva; de lángszelme nem asszonyért, nem lányért lobogott keblében, hanem — dicsőségért; hadi dicsőségért, mellynek koszorujától embernemünknek inkább irtóznia kellene mint bájoltatnia; mert hiszen vérmezőből, leölt embertársaink' vérével öntözött mezőből teremnek fel annak virágai!

Azok, kiket szenvedelmök csatákban élni kisztelt, ezeket Magyarország' síkjain feltalálhaták. Ott IV. Mohammed szultán I. Leopold császár és király ellen másod évi háborut folytata, 's abban kíváná Bethlen Miklós hadpályáját kezdeni, gróf Zrinyi Miklós horváthországi bánnak, a' leghiresb magyar hősnek oldala mellett. A' harctérről érkező hírek hova tovább mind ingerlőbb hatásuak voltak rája. Juniusnak éppen azon első napjaiban, mellyek' lefolytában ő — jöttében — Fejérvárhoz juta: Köprili Ahmed török nagy vezér hadsergével Zrinyi Ujvára elébe nyomúla.

Zrinyi Ujvára a' Múra' vizének — ott hol ez

a' Drávába szakad — bal partján fekütt. Zrinyi Miklós, törökök' dulongásinak akadályzására; az előtt néhány évvel építette volt, 's olly édes buzgalommal, hogy falaiba verejtéköz dolgosival együtt maga is hordta az anyagot. Ezért és hasznosságaért e' vár lelkének mondhatatlan kedves levén; oltalmára bármilly áldozatokat megtenni nem rettegett; de Leopold hada gróf Montecuccoli Raymund tábornagy' főparancsnoksága alatt állott; ki Zrinyi' védterveit megvetette, 's így Zrinyi' Ujvára junius' 50-dikán törökök által elfoglaltatott — a' császáriak' szeméi' láttára — julius' 7-dikén pedig földig rontatott és szélyel hanyatott. Mennyire fájt ez Zrinyinek, mutatja levele, mellyet junius' 30-dikán Csáktornyról — Zrinyi Ujvár' megbukása után Stájerország' nagyjaihoz írt, 's melly valaminth' akkori fájdalom' nagyságának, úgy hazafisága' szentségének is egyik hű emléke *); Majd enyhíté némileg a' szent gothárdi ütközet' kimenetele.

Magyar- és Stájerország' határszélén, hol a' stájerék' honát magyarokétól folyamával elválasztó Laufnitz, Ráb' vizébe ömlik, emelkedék ez utóbbi folyónak jobb partján a' cisterciták' Szent Gothárdról neveztetett kolostora 's itt táborozék julius' 31-dikén egymással szemben a' két ellen had; közöttök a' Ráb hullámözván el. Reninger Simon, Leopold' Konstantinápolyban volt residence, ki most mindenhol az ozman sereggel kényteleníteték járni, Köprili' sátorában ismét békejavallatokat tön uralkodója' részéről. Kívánatit csak kaczagták a' gögös ozman nagyok; de más nap halatlanul lakoltak érte. Augustus' 1. napján megese a' szent gothárdi ütközet, 's gróf Montecuccoli Köprilin olly győzedelmet vett, melly legnagyobbnak és legfényesebbnek tartatik a-

*) Katona, Historia critica regum Hungariae. Tom. XXXIII p. 514, 515.

zon diadalok' sorában, mellyeket keresztények törököken nyílt csatatéren az előtt kiváltak.

Apafi, Zrinyi Ujvára' török kézre juttaról és rommá váltaról augusztus' 3dikán, e' vár' lerontóinak Szent Gothárdnál legyőztetéséről augusztus' 20-ikán kapott Erdélyben hivatalos tudósítást; a' diadalomról érkezett másnap töstént közölte cancellariusával, Bethlen Jánossal, 's e' képpen ennek fia Miklós bizonyos kútfőből értvén a' keresztények' derülő szerencsését, minél alaposabban ígérhetett nekik további győzedelmet, dicsőséget, annál inkább vágyott közökbe jutni, győzedelmök- és dicsőségekben részesülendő.

Augusztus' végén tehát ismét kiindult hazájából 's miután Kassán még némelly czifra hadi készületeket vásárolt, Késmárkra ment; ott és Rosenbergen gróf Tököli István által több napokig örömmel fogadtatott; de egyszermind olly eseményről is tudósítatott, melly jelen útja' czélját kivihetlenné tette.

Köprili Ahmed nagyvezér, ki Reninger' békejavallatit július' 31dikén még dölyfösön vetette meg, Szent Gothárdnál annyira lealáztatott, hogy Vasváron már augusztus' 10dikén önként békességet kötött vele. Híre mélyen keserítette a' magyarokat. Hazájokból a' törököket most örökre kiűzhetni reméllék, 's reményök még csirájában gfojtatek; békekötéskor királyuknak az ő tanácsaikkal kell vala élnie, 's meg sem hallgattattak; mi sebzőbb: ők győztek, törökök győzettek meg, 's még is a' vasvári békesség' czikkelyei kedvezőbbleg hangzottak törökök' részére mint övékre; ezért azt nyilván kárhoztatták a' legfőbbek is, mint Vesselényi a' nádor, Zrinyi a' bán, Lippai az esztergami érsek. A' köz elégületlenséget támasztott békét gróf Tökölitől hallá legeléször Bethlen; min nem kissé szomorodék el ő is, látván: mikép' a' hadpálya, mellyre fellépni olly igen lánbola, s' mellyen hajfűrtjei közé még

kora' virágában zöldellő diadalágakat fűzhetni reméllék, Magyarországon előtte zárva. És Erdélybe még sem tere vissza; hanem elhatározván a' legdicsőbb hírü magyaroknál tisztelkedni: meglátogatta Pozsonyban Lippai Györgyöt, az érseket, Sopronyban Vitnyédi Istvánt, Rohonezon gróf Batthyáni Kristófot, 's Rakicsánban gróf Szécsi Györgyöt. November' 15-dikán Csáktornyára gróf Zrinyi Miklóshoz ére.

Ki vissza emlékszik arra, milly keserűen feddődzik Zrinyi „Ne bánts a' magyart“—ban az otthom tespedő, látás', hallás', tapasztalás' okáért nem zarándokosdó magyar nemes ifjak ellen; csupán annál fogva is hinni fogja, hogy nékie kedves vendége érkezék Bethlenben. Am de azt tetteivel is bizonyítá. Hivatalos parancsot kapott vala szokott alakban latin, azon kívül kézi levelet Leopoldtól német nyelven; mind kettőben Bécsbe hivaték: tanácskozni a' magyar ügyekről 's jelesen vasvári békességről. A' levélhozó gyanut gerjesztvén, Vitnyédi—a' hozzája közelbról érkezett—nem javallá az elmenetelt. „Conscia mens recti,“ monda nékie Zrinyi, „famae mendacia ridet. Semmit sem vétettem. Ha veszek; ártatlanul, tisztességesen az igaz ügyért, nemzetemért veszek: hogy ezt a' törökökkel való gyalázatos békességet nem jóvallottam, mellyben nem voltam egyedül“*). És elvégzé Bécsbe menni 's Bethlent magával vinni.—Fájdalom! végzése nem teljesülhete.

Gyönyörű vala az ősz, 's szinte minden nap vadászni jára. November' 18dikán délután ismét elmene: egy hintóban Vitnyédivel és Bethlenel; a' több vadászathoz tartozók' egyik része pedig lóháton, másik gyalog. Mentökben társa' mulattatásául mesét regéle, vigat, nevetetöt 's Magyar- és Erdélyországokra, németekre 's törökökre alkalmazottat. Így elérkez-

*) Katona, Historia critica regum Hungariae. Tom. XXXIII p. 587, 588.

vén az erdőhöz, sietesűrűjébe; puskájával szokása szerént egyedül bujkála 's löve egy eme disznót; a' gyalogok is lövének egyet; ezzel, közelgetvén az est, vége lön a' vadászatnak. Minden felől sereglének a' hintóhoz, 's már már indulandók valának haza felé. „Én egy kant sebesítettem meg,“ felszólt ekkor Zrinyi Póka nevű vadása, „mentem a' vérén; ha utána mennénk, elverhetnők.“ Zrinyi legottan menni készült; Bethlen és Zichi Pál is vele. „Öcsém uram!“ szóla hozzájok: Kegyelmetek csak maradjanak itt.“ Vitnyédihez és udvari kapitányához Guzicshoz fordulván aztán, folytatá tovább: „Csak beszélgessenek itt Kegyelmetek öcsém uramékkal; meglátom mit mond ez a' bolond (Póka); mindjárt visszajövök.“ Ezen szavak alig hangzottak el ajkairól, azonnal lóra pattant 's kurta puskával kezében Póka után nyargalt: Majlani szavojai ifju lovag, Guzics kapitánynak öcscse, kedves olasz inasa Angelo 's lovásza kísérvén vágatva. Bethlenék el maradván, beszédbe eredének. Egyszer nyargal vissza hozzájok Guzics, 's bátyjának rebegi rémulten: „Hamar az hintót; oda az úr!“ Rohannak azzal, olly sebésen mint csak lehet; a' veszélylyel ijesztő hely' irányában Bethlen leszökik róla; békfut a' sűrűbe 's ottimádatá Zrinyijét fekve találja: bal kezében erét gyengén még verve; de szavát elállva — szeméit bészáródvá!

Majlani a' megrázó gyászos esemény' történetét imígy beszélé el: Zrinyi a' kan' vérén Póka után benyomúl az erdőbe, 's midőn ők künn kötözik a' lovakat, Póka' jajszava csendül fülökbe. A' szerencsétlenséget jósló hangra ő — Majlani — legelől érkezik 's hát Póka egy fán; Zrinyi arczczal a' földön, 's a' dühöngő kan a' hátán; töstént hozzája lö; a' kan elszalad; de Zrinyi' fején és torkán iszonyú sebeket nyitván fel agyaraival. Érkezik Guzics és Angelo is, 's Zrinyi emelkedve szól: „Rútul bánék velem

a' disznó; de ihol egy fa, (mellyet csatákon is magával hordozott a' zsebében), állítsatok meg a' sebemnek vérét vele; ez arra igen jó.“ Eleget is próbálák omló vérét elállítani; de hiában. Az elfolya 's Zrinyi elhala!

„Rettenetes sirás lön az erdőben;“ írja Bethlen; „a' legalább való, csak a' gyermek is siratta.“

Zrinyit — az elhaltat — Csáktornyára azon hintó vivé vissza, mely az előtt néhány órával vadászni hozá. Fejét, melyét Bethlen tartogató ölben. Halála' híret Zichi Pál vivé néjének. Otthonn hosszú veres dolmányba öltöztették, 's látására neje azután bocsátaték. Ön tudatától megfosztva jutott ez hozzája.

(Folytatása közelebből.)

Nagy ajtai Kovács István.

NEM KEDVEZŐ HÁZASSÁG.

I.

Augustus' egyik estén 1723ban Elsasznak Veiszenburg nevű városában hárman ülének a' kised, fénytelen szobában; egy egészen fehér haju férfi, egy leány a' szépség' és ifjuság' virágában, 's egy tiszt, ki mintegy 20 éves lehet. Az első, kinek vonásaiból méltóság és szelidség, bátorság és komorság sugárzott, az asztalnál ült, fejét egyik kezére támasztva, másikkal gépelyileg papirosokat forgatva. De minden elmerülése mellett figyelemmel hallgatott a' fiatal férfi' szavaira, ki tisztelet adólag állott annak széke megett. Az ablakban félre ült az öregnek leánya, alig rejtetett kíváncsisággal hallgatva atyja' és az idegen' beszélgetését, de nem értve, mivel az angolul folyt. Szemeivel kellett találgatnia, miről foly a' két férfi közötti beszéd, azokat himva-

rásáról felfelemelgette, gyöngéd kifejezéssel nyugtatva majd az egyiken, majd elfogulatlan tetszéssel a' másikon.

A' legkitünőbb alak hármok között *Leinsky Szaniszló* vala, volt lengyel király, kit nagy Péter székéből letevén, most Elaszban szűk évi pénzéből élt, melyet Franciaország' királya nyujtott. A' fiatal hölgy saját leánya volt, ki egyedül tudá őt száműzésében vigasztalni. Az ifju gróf d' *Estrées* vala, kapitány a' seregnel, melyet XV. Lajos a' letett királynak tiszteletörül adott.

Az ifju gróf, kihez Szaniszló különös jószággal viseltetett, csaknem mindennapos vendég volt ennek házánál, 's igen kedvező véleményt tudta ott ébreszteni Franciaország' iránt, mellynek méltó helyettese vala minden fényes sajátágaiban és kedvelt hibájiban, mikkel egy igazi francziának birnia kell. Azon estve, az idegen nyelvről, melyet azért választta, nehogy a' hercegnőtől megértessék, és szorongó tekintetéből ítélve, a' királylyal valami nagyon fontos kelle közölnie. Midőn beszédében arra jött, mit éppen olly annyira félni mint ohajtani látszott, egyszerre elakadt, 's beszéde fonalát és lélekjelenlétét elvesztve, alig tudott néhány szót a' meg nem érdemlett kegyről hebegni.

„Kegyről beszél? — felkiálta Szaniszló örvendő bámulással — Kegyemet ohajtja, ifju barátom? Ezer áldás fejére, ha hatalmamban áll azt eszközölni! Milly rég, hogy senkit sem boldogíthaték. Kegy, legszebb elsősége a' királyságnak; rég lemondtam, hogy azt még valaha gyakorolhassam. Szóljon hát bátran, édes gróf, hogy néhány perczig újra király legyek, 's még egyszer éltemben valakit boldogíthassak.“

„Felséges Uram! — vizonzá d' *Estrées*, még mindig küzködve magával — ha méltóztatik magasságát felejteni a' helyett, hogy e' pillanatban arra gondoljon, magamat is el kell felejtennem, 's csak jóságára és sokszori lebecsát-

kozására gondolnom, hogy azon vallomást kiejteni bátorokodjam, melyet tenni akarok . . . Szeretem a' Felséged' leányát, 's veje kívánnék lenni.“

E' szókra Szaniszló megrezzent, hirtelen vissza húzá kezét, melylyel barátságosan szorítá az ifjuét, 's minden méltóságával egy királynak, ki thronusa' lépcsőire hág, felemelkedve kérdé a' megrémült kapitánytól: „A' hercegnőt szereti, gróf?“

A' király' e' szigorú kérdése és kemény tekintete rá emlékezteté a' kapitányt azon nagy távolságra, melly a' gróf és hercegnő szót egymástól elválasztja.

„Igaz, Felséges Uram! — felelé a' kapitány — esztelen és vakmerő nagyra vágyás vala tölem, Felséged' leánya' szerelmére számolnom. De az a' Felséged' hibája 's leányáé úgy, mint az enyém.“

„Mit akar ezzel mondani? Nem ma halom elsőben illy . . . esztelenségét?“

„Nugtassa meg magát Felséged, 's engedje, hogy magam igazoljam. Midőn Veisenburgba jöttem, 's legelőször láttam Felségedet, akkor egy uralkodóra találtam, ki fölségéből semmit el nem vesztett, 's leányában egy hercegnőt, legmagasabb tiszteletre méltót. De mind kettőjökre hivatkozom, nem tették-e félre az nap óta velem szembe méltóságukat, nem felejtették-e velem a' mélységet, melly minket egymástól elválaszt? Nem Felséged lépett-e azon által legelőször, nem szorította-e kezemet, barátjának nevezve? Barátjának! Oh! e' szóban áll minden mentségem, valamint vétkem. Mikiép kellett volna emlékezmem arra, hogy Felséged király, midőn Felséged arra nem gondolt, midőn csaknem atyámmá lett? És leánya iránt, kit mint uralkodónót tiszteltem, 's mint teremtés' remekét imádtam, védhettem-e magam' a' szerelemtől, midőn naponként a' legjobb, legnemesebb és legszerényebbnek találtam? — Még egyszer Felségedre hivatkozom! — Ha vakmerőségem megsértette, méltóztatnék legalább annak okait méltatni, és sajnálni; 's ha édesen álmodtam, ne siessen olly annyira, felébreszteni.“

Ez őszinteség, melly beszédében uralko-

dott, nagy figyelmet ébreszte a királyi hölgyben, a nélkül, hogy magának erről számolni tudna; és Szaniszlót is akaratlan megillette. Vonásai lassanként szelidebbekké váltak, s tekintetéből újra a jó akarat kifejezése sugárzott, melly abban uralkodni szokott. A kapitányra néze, ki lesütött szemmel állta előtte; ujramegfogá kezét, s maga mellé ülteté. „Úgy van — mondá magában — szereti leányomat, valóban legnemesebb érzéssel szereti.“ — „A gróf becsületre méltó, derék férfi, — mondá — méltó lenne egy királyi hölgyre, valamint leányom egy király' nejére. De én nem vagyok többé király; nem volt előbb igazam hinni, hogy még az vagyok; nem szünök meg a gróf' igaz barátja s leányomnak jó atyja lenni, úgysis még csak ez egyetlen érdemre van jogom számolhatni; legalább szívemnek legszentebb kötelessége, mit teljesíteni kívánok.“

A király' szava reszketett, midőn ezt ki mondá. A pillantat' csalódása eltűnt; férfi és atya lépett a király' helyébe, könnyeit tovább nem tartóztathatá.

„Beszéljen, Felsőség!“ — szóla d' Estrées, és szíve zajongva dobogott.

Szaniszló leányára tekintte, hogy szeméből vegye a bátorságot, mellyre olly annyira szüksége vala; és érzékeny hanggal, ünnepélyesen kérdé a kapitánytól: „Szereti-e, barátom, igazán és őszintén leányomat?“

„Örökre és kimondhatatlan,“ mondá az ifju szenvedélyes tüzzel, melly a királyt mosolyra kiszteté.

„Így hát — folytatá Szaniszló — mivel leányomnak is velem együtt le kell mondani a királyi szék' minden méltóságáról, részemről csak oda szoríthatom magam, hogy élte' boldogságát biztosítsam; s most úgy hiszem, édes gróf, hogy ezen feltét' kivitelében Önnél senki alkalmasabb segédem nem lehet.“

„Ah! Felsőség újra életet és boldogságot lehell belém.“

„Engedjen, kibeszélnem. Csak egy feltétel alatt lehetek hajlandó kívánságát teljesítenem. Bárha leányom a királyságról le is mond, bizonyos rang alól még sem ereszkedhetek, melly

hozzá méltó állását biztosítsa. Szerezzen magának a grófhercegi czímet, s leányom' birandja; e' legkevesebb, mit kívánhatok, s nem reménylém, hogy a gróftól lehetetlent kívánnék.“

„Ah, Felsőség Uram, illy árért mire nem lennék képes? Mi előtt év' eltelnék, herceg leendek, vagy nem élek. A' regens jó indulattal viseltetik családomhoz; gyakran volt hozzám is kegyes; ő alkalmat nyujtand nekem, azon méltóságot megérdemelnem, mellyért multhatlanul a király' ő felségéhez is folyamodandok.“

Erre a gróf felállá, hogy a sereg' fejéhez töstént kérelmet irjon szabadsága iránt; ekkor szemét a Szaniszló' szép leányára veté, ki mind feszültebb figyelemmel követé a beszéd' folytatását, mellynek tartalma előtte idegen vala. Már éppen kérdeni akará tőle: szeretsz-e engem, mint szívem szeret téged? Lábaihoz akart borulni, hogy ez édes biztosítást forró szerelme esküje' áraban megnyerhesse, — midőn a Szaniszló' parancsoló mozdulata őt megtartóztatá, ki fülébe ezt sugá: „Még egy feltételt, ifju barátom; ha nem szeret is még leányom, ne társan tőle, hogy mást szeretend, kezes leendek szívéért, mint az enyémet. Tudja, mint sikerült Önnék, leányom' hajlandóságát megnyerni teljesen arra nézve, mi Franciaországhoz tartozik. Már büszke arra hogy a száműzés alatt legalább Franciaországban élhet, boldognak tartandja magát, ha egy francia' neje lehet. De nem kell semmit elsietni, és a sorsot megelőzni. Hagyja el e' szobát mint barát, s csak az nap jelenjen meg, mint kérő, midőn egybekötésére semmi sem áll útjában; szavát kívánom erre mint nemesnek és katonának.“

D' Estrées nehéz szívvel adá alá magát e' feltétnek, s hű maradt hozzá, bármi nehéz vala is.

Nyolcz nappal ezután megkapta kívánt szabadságát, s elhagyá Veisenburgot a nélkül; hogy a száműzött király' leányának egy szót is mondott volna szerelméről. Minden vigasztalása, mellyet útjára vitt, azon érzés vala, hogy az ifju hercegnő sajnálja a tőle válást, kit megszókkott volt a szeretetre méltó nép' helyettesének tekinteni.

G.

(Vége közelebről.)